

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 – V. C. proti Slovensku

Senát čtvrté sekce Soudu rozhodl jednomyslně, že provedením sterilizace stěžovatelky bez jejího informovaného souhlasu, došlo k porušení zákazu nelidského či ponižujícího zacházení ve smyslu článku 3

Úmluvy. Nezajištěním dostatečných záruk pro stěžovatelku na ochranu svého práva na soukromý život došlo také k porušení pozitivní povinnosti státu vyplývající z článku 8 Úmluvy. Soud stěžovatelce přiznal náhradu nemajetkové újmy ve výši 31 000 eur.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka romského původu byla v srpnu 2000 přivezena do nemocnice v Prešově s porodními bolestmi. Po příjezdu byla informována, že se objevily komplikace a že porod jejího druhého dítěte musí být proveden císařským řezem. V době těsně před porodem si lékaři vyžádali stěžovatelčin souhlas se sterilizací, neboť tento zákrok považovali za nezbytný kvůli riziku prasknutí dělohy. Stěžovatelka situaci popsala tak, že po několika hodinách trvajících porodních bolestí byla dotázána, zda chce mít více dětí. Stěžovatelka odpověděla, že ano, načež jí bylo sděleno, že pokud by měla další dítě, buď ona, nebo dítě pravděpodobně při porodu zemřou. Stěžovatelka se rozplakala a v přesvědčení, že její další těhotenství by mělo fatální následky, uvedla, ať lékaři učiní, co považují za nutné. Poté byla vyzvána, aby podepsala dokument s textem „pacient vyžaduje sterilizaci“, pod který roztřeseným písmem připojila svůj podpis. Vzhledem k tomu, že se schylovalo k porodu, její kognitivní schopnosti a racionální uvažování byly značně ovlivněny porodními bolestmi. V záznamu o stěžovatelčině porodu se objevila slova „pacientka je romského původu“. Během hospitalizace byla ubytována na pokoji, kde byly pouze romské ženy, a bylo jí zamezeno používat stejné koupelny jako ženy, které nebyly romského původu. Stěžovatelka po sterilizaci utrpěla závažné zdravotní a psychické následky. Projevily se u ní příznaky falešného těhotenství a byla léčena u psychiatra. Byla také vyloučena z romské komunity a rozvedla se s manželem, k čemuž měla přispět její neplodnost.

Když se stěžovatelka dozvěděla, že její sterilizace nebyla z lékařského hlediska nezbytná, jak tvrdili lékaři, a že byla podmíněna jejím plným a informovaným souhlasem, podala proti nemocnici občanskoprávní žalobu. V ní zejména namítala, že nebyla řádně informována o zákroku, jeho následcích ani o možných alternativách. Vnitrostátní soudy však její žalobě nevyhověly s odůvodněním, že s provedením zákroku předem souhlasila, což stvrdila svým vlastnoručním podpisem.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že byla v důsledku sterilizace bez udělení informovaného souhlasu podrobena nelidskému a ponižujícímu zacházení. Dále namítala, že vnitrostátní orgány nedostály své povinnosti zahájit z vlastní iniciativy účinné vyšetřování, jakmile se o jejím případě dozvěděly.

a) K nelidskému a ponižujícímu jednání

Soud úvodem připomněl, že špatné zacházení musí dosáhnout určitého minimálního prahu závažnosti, aby mohlo spadat pod věcný rozsah článku 3 Úmluvy. Aby bylo jednání považováno za nelidské a ponižující, musí vždy překračovat určité nevyhnutelné utrpení nebo ponížení, které je součástí nějaké formy legitimního zacházení. Provedení lékařského zákroku bez souhlasu plně duševně způsobilého dospělého člověka, i když by mohlo mít jeho odmítnutí fatální následky, je vždy zásahem do jeho práva na ochranu fyzické integrity (*Pretty proti Spojenému království*, č. 2346/02, rozsudek ze dne 29. dubna 2002, § 63 a 65; *Glass proti Spojenému království*, č. 61827/00, rozsudek ze dne 9.

března 2004, § 82–83; *Moskevští svědci Jehovovi proti Rusku*, č. 302/02, rozsudek ze dne 10. června 2010, § 135).

Se souhlasem dotčené osoby může být sterilizace jistě vykonána jako legitimní prostředek proti početí, nebo z hlediska ochrany zdraví. Jinak je tomu ovšem za situace, kdy souhlas k zákroku nebyl udělen. Je obecně uznávaným standardem, že provedení sterilizace je podmíněno předchozím udělením informovaného souhlasu pacienta. Výjimku mohou představovat jen mimořádně nastalé situace, kdy předchozí souhlas nemůže být udělen, a nebezpečí prodlení ohrožuje život a zdraví dotčeného jedince. Obecně však platí, že sterilizace není považována za život zachraňující operaci. Nebyla zde tedy žádná naléhavá potřeba zákrok provést za účelem zabránění vzniku nevratné újmy na stěžovatelčině zdraví nebo životě. Stěžovatelka byla duševně způsobilým dospělým jedincem, a proto byl její informovaný souhlas se zákrokem potřeba. Ze záznamu nicméně vyplývá, že stěžovatelka nebyla řádně informována o svém zdravotním stavu, o navrhovaném zákroku ani o jeho případných alternativách. To, že stěžovatelce byla sterilizace navržena těsně před porodem, kdy trpěla bolestmi, jí znemožnilo rozhodovat se racionálně, při zvážení všech relevantních okolností a důsledků. Stejně tak neměla příležitost konzultovat záležitost se svým manželem. Kromě podpisu souhlasu se zákrokem jí nebyla nabídnuta žádná jiná varianta. Ačkoliv pro zákrok mohly existovat zdravotní důvody, ohrožení života nebylo bezprostřední, neboť by se projevilo pravděpodobně až v průběhu dalšího těhotenství. Tomu by ale šlo zabránit i jiným, šetrnějším způsobem.

Soud dále konstatoval, že sterilizací bylo hrubě zasaženo do stěžovatelčiny fyzické integrity tím, že jí byla odňata schopnost reprodukce, což je o to vážnější s přihlédnutím k jejímu věku, jelikož jí bylo teprve 20 let. Sterilizace jí také způsobila negativní psychické i fyzické následky, vyloučení z romské komunity a rozepře s manželem. To vše vedlo k hrubému nerespektování jejího práva na autonomii a práva činit informovaná rozhodnutí o svém zdraví.

Soud proto uzavřel, že s ohledem na výše uvedené skutečnosti došlo k porušení článku 3 Úmluvy v jeho hmotněprávní rovině.

b) K požadavku účinného vyšetřování

Soud shledal, že lékaři nejednali ve zlé víře, a že jejich záměrem nebylo stěžovatelku poškodit. Stěžovatelka měla možnost domáhat se zahájení trestního vyšetřování podáním trestního oznámení, což neučinila. Z ustálené judikatury přitom plyne, že v případech neúmyslného pochybení lékařů stát nestíhá pozitivní povinnost k zahájení účinného vyšetřování. Stěžovatelka se ostatně rozhodla vydat cestou žaloby na ochranu osobnostních práv v civilním řízení, kde mohla s pomocí právníka přednést své argumenty a předložit důkazy. Následně o jejím případě rozhodoval i odvolací soud a ústavní soud. Vnitrostátní soudy se tedy vypořádaly s případem způsobem a v časovém úseku, kterým není co vytknout.

Soud proto dospěl k závěru, že k procesnímu porušení článku 3 Úmluvy nedošlo.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelka dále namítala, že bylo porušeno její právo na soukromý a rodinný život, konkrétně, že vnitrostátní orgány nedostály svojí pozitivní povinností poskytnout jí informace o způsobech jak ochránit své reprodukční zdraví, o charakteristice a následcích sterilizace a o alternativních způsobech antikoncepce.

Soukromý život je širokým pojmem, který nesnesen vyčerpávající definici. Zahrnuje tak mj. fyzickou, duševní i sociální integritu jedince, včetně jeho osobní autonomie a osobnostního rozvoje, právo utvářet a rozvíjet vztahy s jinými osobami, jakož i právo svobodně se rozhodovat, zda mít či nemít potomky (*Evans proti Spojenému království*, č. 6339/05, rozsudek velkého senátu ze dne 10. dubna 2007, § 71; *E. B. proti Francii*, č. 43546/02, rozsudek velkého senátu ze dne 22. ledna 2008, § 43). Námitka stěžovatelky tedy beze sporu spadá do věcného rámce článku 8 Úmluvy. Vzhledem k tomu,

že sterilizace stěžovatelky měla zásadní dopady na její soukromý a rodinný život, Soud konstatoval, že došlo k zásahu na poli článku 8 Úmluvy.

Soud se dále zabýval otázkou, jestli Slovensko dostalo svému pozitivnímu závazku a zakotvilo ve svém právním řádu dostatečnou ochranu reprodukčního zdraví romských žen. Při posuzování této otázky se opíral o mnoho mezinárodních dokumentů, které Slovensku doporučily přijetí nových opatření, a které poukazyvaly na to, že dosažený stav ochrany romských žen není postačující. Příslušná legislativa sice umožňuje provedení sterilizace pouze se souhlasem pacientky, to nicméně ve stěžovatelčině případě nepředstavovalo dostatečnou ochranu, protože souhlas v praxi nemusel být informovaný. Soud uvítal přijetí řady opatření k odstranění zjištěných nedostatků právní úpravy (zejména písemná žádost, písemný souhlas po obdržení informací o důsledcích sterilizace a alternativních metodách antikoncepce, lhůta 30 dnů mezi poskytnutím souhlasu a provedení sterilizace), avšak uzavřel, že pro případ stěžovatelky nebyly relevantní, jelikož byly přijaty až po její sterilizaci. Na základě toho Soud podotkl, že neexistence ochranných opatření týkajících se reprodukčního zdraví stěžovatelky jakožto romské ženy vyústila v nesplnění povinnosti státu zajistit dostatečnou míru ochrany, která by stěžovatelce umožnila účinně užívat práva na respektování jejího soukromého a rodinného života. Soud proto uzavřel, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

C. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 13 ÚMLUVY

Stěžovatelka dále namítala, že neměla k dispozici účinný prostředek nápravy, pokud jde o její stížnosti týkající se porušení práv podle článků 3, 8 a 12 Úmluvy.

Soud připomněl, že článek 13 Úmluvy zaručuje dostupnost účinných prostředků nápravy na vnitrostátní úrovni k prosazení práv a svobod vyplývajících z Úmluvy. Soud dále konstatoval, že v projednávané věci stěžovatelka měla možnost nechat svou stížnost přezkoumat občanskoprávními soudy na dvou stupních soudní soustavy, ústavním soudem i trestními soudy. Soud proto rozhodl, že k porušení článku 13 Úmluvy nedošlo.

III. Oddělené stanovisko

Soudce Mijović ve svém nesouhlasném stanovisku uvedl, že bylo potřeba samostatně posoudit, zda skutkové okolnosti případu vedly také k porušení článku 14 Úmluvy. Podle jeho názoru přitom došlo i k porušení daného ustanovení.

V této souvislosti uvedl, že ze stěžovatelčiny zdravotnické dokumentace bylo zřejmé, že pacientka je romského původu. Poukázal také na politiku komunistické vlády týkající se cílené sterilizace romských žen. Dále odkázal na záznam Evropské komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI), který dokládá, že na Slovensku převládaly negativní předsudky vůči Romům. K Soudu bylo také podáno mnoho dalších podobně zaměřených stížností. Tyto úvahy jej vedly k přesvědčení, že sterilizace vykonávané na romských ženách nebyly dílem náhody, ale projevem dlouhodobého přístupu vůči romské menšině. Podle něj bylo se stěžovatelkou už od počátku zacházeno jako s pacientkou, která musí být sterilizována jen kvůli svému původu, protože pro sterilizaci neexistovaly žádné podstatné zdravotní důvody. Rozdílné zacházení založené na rase nebo etnicitě je přitom zvláště závadnou formou diskriminace. Proto mělo být vysloveno též porušení článku 14 ve spojení s články 3 a 8 Úmluvy.